

**Vizsgakönyvek a barokk idők egyetemén,
Szemelvények az egri felsőoktatás múltjából**

Tartalom

Tartalom.....	2
Bevezetés	3
Barokk kor	4
Eger, az egri felsőoktatás kialakulása	4
Liber gradualis	5
A tudományos fokozatok elnyerésének jogi keretei a barokk kori Magyarországon.....	6
A vizsgakönyv felépítése és szerkezete.....	7
A tudomány színe előtt.....	8
Személyi kommunikációs elemek a liber gradualisokban	9
A filozófiai doktorátus megszerzése.....	10
Nem egyetemi liber gradualisok Egerben	23
Katalógus.....	24
Összegzés	29
Források	30

Bevezetés

Témám választásában fontos szerepet játszott Eger, mert közel áll a szívemhez. A szakomból kifolyólag pedig mindenképen a könyvtárhoz kapcsolódó, könyvtárral kapcsolatos témát szerettem volna. Így egy kis kutatás után találtam rá a liber gradualisokra. Melyek a mai szakdolgozatoknak felelnek meg. A barokk korban vizsgakönyveknek nevezték. Legfőképp az egri vonatkozású liber gradualisok iránt érdeklődtem. Dolgozatomat úgy építettem fel, hogy először a barokk korról írok, majd ennek hatásáról Egerben, az egri felsőoktatásról ebben az időben. Ezután rátérek témám legfontosabb „szeletére”. Kifejtem mi is az a vizsgakönyv vagy liber gradualis, milyen a felépítése, szerkezete. Majd részletezem az egri vonatkozású vizsgakönyveket. Mikor jelent meg az első, kinek a nevéhez fűződik, hogyan épült fel. Ezt követően pedig bemutatok néhány fontosabb egri vonatkozású liber gradualist képekkel illusztrálva. Mivel a vizsgakönyvek ritkák és régi könyvek Egerben csak egy könyvtárba tudtam ebben a témában kutatni, mégpedig az egri Főegyházmegyei Könyvtárban. Kutatásomnak, újdonságként egy katalógusba összefoglaltam az egri vonatkozású liber gradualisokat, amelyek a Főegyházmegyei Könyvtárban megtalálhatók. A katalógus összeállításához a könyvtár cédulakatalógusát tekintettem át, kikerestem a vizsgakönyvek jelzeteit majd autopszia módszert alkalmazva elkészítettem a bibliográfia leírásokat. A dolgozatom befejező részében összefoglalom a témám, majd a kutatásom eredményét.

Barokk kor

„A barokk stíluselnevezés a latin nyelvekből származik, ahol jelentése: szabályellenes, különleges, jó ízlésbe ütköző. A stílusmegnevezés azonban rövidesen elveszíti ironikus értelmű mellékízét, és mint a XVII-XVIII. század többi művészetét, sőt az egész kort átfogó elnevezést használják a barokkot.”¹ A barokk stílus virágzása Itáliában 1750-ig, Magyarországon 1780-ig tartott. A bizonytalan, háborús állapotok miatt hazánkban a nagyszabású barokk kastélyok, templomok építése közel másfél évvel később indul meg, mint külföldön. Ebben az időben a városokba települő nemesség építkezései és lassú polgári fejlődés nyomán több városunkban kialakul a barokk városkép. Ilyen város például Eger. A barokk szellemiség fellegvárai az egyetemek.

Eger, az egri felsőoktatás kialakulása

A 18. század a virágzás, a fellendülés időszaka volt. A ma is látható barokk városképet Eger püspökei alakították ki, főképpen Barkóczy Ferenc és Eszterházy Károly. Az építkezések számos iparost, kézművest, kereskedőt, művészt vonzottak a városba, többek között itt települt le: Kracker János Lukács, Franz Anton Maulbertsch, Franz Sigrist, Josef Gerl, Fellner Jakab és Fazola Henrik is. A lakosság ugrásszerűen megnőtt, 1688-ban 1200 fő, majd 1787-ben több mint 17 000 fő, ezzel Eger volt az ország hatodik legnépesebb városa. Barkóczy Ferenc, majd nyomdokain Eszterházy Károly püspök a nagyszombati és a bécsi egyetem mintájára Egerben is megpróbált universitást, azaz egyetemet kiépíteni. Ennek bázisául a meglévő oktatási intézményeket szánták, a papnevelő intézetet, a jogi iskolát (amit 1740-ben alapított Foglár György kanonok), és a bölcséleti iskolát (amit 1754-ben pedig Barkóczy püspök hozott létre), valamint Magyarország első orvosi akadémiaja, ami 1769. november 5-én nyílt meg. Az egyetemet Eszterházy Károly az erre a célra épített líceumban kívánta elhelyezni, de Mária Terézia királynő nem engedélyezte az intézmény megalapítását. 1769-ben Egerben Markhot Ferenc irányításával nyílt meg az ország első orvosi iskolája. Az iskolától 1772-ben Mária Terézia megtagadta a doktori fokozat kiadásának jogát, ezért az 1775-ben megszűnt.

Az iskolaügy szigorúan katolikus és protestáns irányokba polarizálódik. Az oktatási intézményeknek nemcsak a nevei mutatnak tarka változatosságot (gimnázium, akadémia,

¹ Forrás: Gerő László. Az építészeti stílusok. 2. átdolgozott kiadás. Budapest, Gondolat kiadó, 1959.

kollégium stb.) hanem jogállásuk is. Azt sem mindig könnyű meg mondani, hogy ezek közül melyiket tekintik, illetve tekinti magát közép-, vagy felsőfokúnak. Valamint ugyanazon intézmény más ranggal is bír az egyik évtizedben, mint egy másikban. A liber gradualishoz a legegyszerűsebb út a katolikus, ezen belül a jezsuita tanrendszer bemutatásán át vezet. Azonban előtte kifejténém mit is takar a liber gradualis kifejezés.

Liber gradualis

A liber gradualis a XVII–XVIII. századi szerzetesi egyetemek és főiskolák sajátos kiadványtípusa. Az alkalmi kiadvány két részből áll: egy terjesztésre vagy ajándékozásra szánt műből és a professzor előadásaiból készített tézisekből. Nyilvános vitatkozások alkalmával adták ki, rendszerint a graduatus költségén, vagy egy neves patronus anyagi támogatásával. A különböző tudományos fokozatok (baccalaureatus, licentiatu, magisterium, doctoratus) elnyerésére írt téziseket többnyire hozzákötötték egy, már korábban megjelent könyvhöz, annak megváltoztatása nélkül, olykor azonban új, közös címlappal adták ki. Máskor valamely egyidejűleg nyomtatott művel kolligálták, de előfordulnak számos esetben önálló kisnyomtatványként is.

A modern könyv valamiről beszél, a liber gradualisnak ezen felül hangsúlyozottan személyi mondanivalója van: egy örömteli életmozzanathoz kapcsolódik, és ebben az örömben részesíteni kíván másokat, akikkel eddig is volt kapcsolata.

Ezek a dokumentumok nem hivatalos ügyiratok és bizonyítványok, mégis meggyőzően demonstrálják, hogy az intézményekben milyen színvonalas képzés folyt, viszont azt, hogy az egri egyházmegyének milyen magasan képzett személyiségek voltak a főpapjai, s hogy Eger városának tanintézeteiben az akkori kor legmagasabb színvonalának és igényeinek megfelelő oktatás folyt.

Egy-egy egyetemi tudományos fokozat (gradus) odaítélésékor alkalmával az aktuális fokozat elnyert egyetemi hallgató (graduatus) pályafutásának egy-egy állomására érkezett el, amelyhez egy bizonyos könyv (liber) ajándékozása is társult.

A tudományos fokozatok elnyerésének jogi keretei a barokk kori Magyarországon

A filozófiai, bölcséleti karra az úgynevezett nagygimnázium elvégzése után iratkozhattak be a hallgatók. A gimnáziumi tanulmányok a jezsuita gimnáziumokban hat évig tartottak. A filozófiai kar tulajdonképpen az úgynevezett általános műveltséget adtam elsősorban a nemesség és polgárság felső rétege számára. A teológiai fakultásra csak a bölcséleti kurzus elvégzése után lehet eljutni. A képzés ideje három év: az első a logika, a második a fizika és matematika, a harmadik pedig az etika és a metafizika oktatására szolgált. Ezen a fakultáson már lehetett tudományos fokozatot kapni: a másodévesek a sikeres vizsgák letétele után „borostyánkoszorúsak”-ká lettek (baccalaureatus), a harmadik év elvégzése után kaphatták meg a „szabad művészetek és a filozófia mestere” címet (magister). Tudományos fokra pályázni a jezsuita egyetemeken nem volt kötelező. Akik ezt nem kívánták, a szokásos „repetitio” (ismétlések) és az év végi tentamen vizsga alkalmával adtak számot ismereteikről. A fokozatokra pályázók közül sem volt mindenkinek nyilvános a vizsgája, de akkor is tételvédelemből állt. A jobb képességű és felkészültségű hallgatók nyilvános és ünnepi disputáción védhették meg vizsgatételeiket. A magasabb karokon, melyre a filozófiai magisztrátus megszerzése felvételi követelmény volt, szintén voltak hasonló „lépcsőfokok” (gradus-ok), azaz fokozatok. Az első fokozat inkább prima laureának nevezték és ritkábban baccalaureatusnak, a doktorátushoz közvetlenül szükséges fokozatot pedig jelző nélkül laureának. Az úgynevezett licenciátus abban az időben még nem volt közbülső fokozat. Hanem engedély az egyetem kancellárjától a laurea fokozat ünnepélyes megkérésére, miután a feltétel, a vizsga letétele már teljesítve volt hozzá. A vizsga tényleges lefolytatása szóban történt. A jelölteknek meg kellett védeniük az előre kiadott vizsgatételeket és megoldani az úgynevezett problémákat. Az egészet a promotor (ügyvivő) irányította, aki a tanári kar egyik tagja volt. A megvitatás latin nyelven történt, melynek beszédszintű ismerete az éveken át tartó latin előadásokon való részvétel után megkívánható volt. Magyarországon azért is nagy hangsúlyt fektettek erre, mert a törvénykezés, hivatalos levelezés és az országgyűlés nyelve is latin volt. A vizsga formája vita, vagyis disputáció volt. Erre is felkészültek a hallgatók tanulóéveik során, mert a heti, havi, ünnepi vitatkozás minden évfolyamon kötelező volt. A katolikus egyetemeken ezután avatási ünnepség következett. A protestáns egyetemeken talán még nagyobb súlyt helyeztek vitákra. Az utolsó nagy vita volt a „disputatio inuguralis”,

vagyis az avatási vita. Ez adott jogot a doktori címre. A pompakedvelő barokk korban szinte természetes, hogy nemcsak a doktorátus megszerzésénél, hanem valamennyi lépcsőfokhoz jutás alkalmával is ünnepség volt. Az ünnepi alkalommal a fokozatot nyert hallgatók, és főképp az új doktorok, a jelenlévőknek ajándékkul egy könyvet adtak át, emlékül a nagy eseményre. Ennek a könyvek a neve az, hogy „liber gradualis”.

A vizsgakönyv felépítése és szerkezete

A könyvajándékozásnak megvan a maga pszichológiája: gondolatot, információt nyújtani a másoknak, maradandó formában, könnyen elérhetően. Ám a könyv arra is jó, hogy valaki általa szimbolikusan fejezze ki köszönetét mindazok iránt, akik őt segítették. Azt, hogy ebből az egyetemi könyvajándékozásból kialakul egy külön könyvféleség azt valószínűleg még Franciscus Vogrlmayr, a Jézustársaság ausztriai rendtartományának a főnöke sem sejtette, aki éppen a nagyszombati egyetem és kollégium rektorának, Johannes Zungernek címzett levelében 1703-ban tipizálta és szabályozta az egyetemek és akadémiák vizsgáira és nyilvános disputációkra készítendő téziskiadványok rendjét. Ez a rendelkezés a liber gradualisnak nevezett kiadványnak csak az egyik részéről szól, arról, amit protokoll füzetnek nevezünk. A rendelkezés az ajándékkönyvről, az ajándékozásról nem beszél. A szoros értelemben vett liber gradulis két fő részből áll: az első rész az ajándékkönyv, amely tudományos, teológiai, történeti, földrajzi stb. tárgyú mű lehet. A 18. század harmadik évtizedéig sok a vallásos tanulságokat nyújtó panegirikus stílusú verses kötet is. A teljes színeké azonban ennél sokkal gazdagabb. Többször előfordul, hogy a vizsgázók egy régebben megjelent könyvet ajándékoznak a vizsgaközönségnek. Mégsem volt egy-egy ilyen alkalom a nyomdának lehetőség arra, hogy a nem kelendő, raktáron maradt anyagától megszabaduljon. A könyvcímeket átnézve vélhetően volt valami felülről, az előjáróságtól jövő befolyásoltság, valamint tervszerűség is. Az a vendég, aki sok vizsgán jelen van, értékes könyvtárat gyűjthet össze magának. Az ajándékkönyvhöz kötődik az idők során egy füzetté duzzadt rész, amelyet protokoll füzetnek nevezzünk. Ez a rész aktualitásokat tartalmaz: a vizsga lefolyásának helyét, idejét annak hivatalos résztvevőit is megemlítve, de a vizsgázó személyes közölnivalóját is, mi legtöbbször köszönetnyilvánítás támogatója iránt. Tartalmazza még a vizsgatételeket: assertiones, theses, conclusiones címmel vizsgatársainak, évfolyamtársainak névsorát és pár mondatos „problémákat”, amelyek majd az ünnepségen meg kell oldani vagy védeni.

A tudomány színe előtt

Az eddigiek alapján úgy tűnik, hogy liber gradualisoknál semmi másról nincs szó, mint a közönséges kolligátumról, mert a két rész pusztán külső körülmények miatt, különállását megtartva kapcsolódik össze. Konkrétan itt a tévedés. A leggyakrabban egyik sem őrzi meg önállóságát. A most már főműnek nevezett ajándéknak a legtöbb esetben a címlapja sincs meg, vagy közös címlap készül a két rész számára. A protokoll részben sem marad együtt minden, pl. a névsorokat tartalmazó rész, a katalógus általában a végére kerül. Mindez alapszámozást is összezavarhatja. A ritka könyvféleségnek a szakértői sem egyeznek meg egy mindent tökéletesen összefoglaló fogalomban, hanem mindegyik egy fogalmi jegyét adja meg a kézbe vehető, konkrét valós sajtóterméknek. A műfaj egyik méltatója és kiváló ismerője a magyar történetírás egyik legismertebb alakja, Hóman Bálint „libelli grauales” szóval említi ezeket a műveket. Szentpétery Imre professzor „tiszteletbeli kiadvány”-nak mondja. Hermann Egyed ugyanazon a Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi karának történetével foglalkozva csak „ajándékkönyveknek” nyilvánítja őket. Kelecsényi Ákos a művek iskolatörténeti funkcióját emeli ki, amikor ezzel a címmel jelenteti meg tanulmányát: „Tézis könyvek, promóciós kiadványok”. Adalékok a nagyszombati egyetem barokk szellemiségéhez. Holl Béla pedig nemcsak átveszi a kifejezést, hanem „vizsgakiadványokról” beszél. Pavercsik Ilona szerkesztési és könyvtechnikai szempontok mérlegelésével „címlapkiadványnak” mondja a szóban forgó könyveket. A Főegyházmegyei Könyvtárban az ide kapcsolódó művek regisztrálása „liber gradualis” címszó alatt indul el, s Iványi Sándortól származik, aki korai haláláig kb. 300 művet vett nyilvántartásba ilyen címen. Ezzel pedig megelőzte a standard munkának számító Petrik Géza által szerkesztett Magyarország bibliográfiája 1712-1860. 1-4 köteteihez készült, 5-ös számot viselő pótkötet, amely 1971-ben jelent meg. A liber gradualis kifejezés szerepelt a Római Katolikus Egyház hivatalos liturgikus megújulás idejéig. Ez az elnevezés az összes közül a legtöbb információt nyújtja arról, amiről szó van: „az egyetemi fokozat adományozás alkalmából kiadott könyv”

Személyi kommunikációs elemek a liber gradualisokban

A modern könyv valamiről beszél, a liber gradualisnak sőt még hangsúlyozottan személyi mondanivalója van: egy örömteli életmozzanathoz kötődik és ebben az örömben kíván részesíteni másokat, akikkel eddig is volt kapcsolata. A címlap szubjektív hangvételű. Mintha valaki feltöltött érzelmi állapotban egyszerre akarna közölni a másikkal mindent. Ezért cím a legtöbbször egy óriási barokk körmondat, többszörös mellé- és alárendelések halmaza, igaz nyomdászilag nagyon szépen tagolva. A címlap tulajdonképpen meghívó a promóciós ünnepségre. Az sem ritka, hogy valahol bent a könyvben van egy másik, valódi meghívó is, amely kizárólag a folyamat jogi és protokolláris vonatkozásait tartalmazza. Valószínű, hogy hosszabb idő elteltével létre jött egy bizonyos „stílus curiae”, ezért a megrendelő már rábízhatta az egészet nyomdára, amely nem először állított elő ilyen művet. A biztosabb mégis az, hogy a kancellária álhatott a háttérben, mert a kancellár hivatalos személy volt s egyben tanulmányi felügyelő is, neki mindenről tudnia kellett. Olykor a szövegből is kitűnik, hogy ez a feltételezés állja meg a helyét. A művek jó előre elkészültek, az is mutatja ezt, hogy a Főegyházmegyei Könyvtár példányaiban az avatás napja utólag tintával van beírva vagy hiányzik. Az ajándékkönyv szerzője sokszor nincs feltüntetve a címlapon s ez a későbbi könyvtári feldolgozást megnehezítette. A könyvet anonim műként kezelték, vagy a vizsga levezetőjét, a promotort jelentették ki szerzőnek. Hogy ez milyen tévedésekhez vezet Eszterházy Károly püspök Bécsben kiadott liber gradualisánál látható, melyre majd később térek is. Ugyancsak szubjektív elem, talán valamennyi közül a legszemélyesebb a protokoll könyveknek az a része, amikor az „ajánlás” azaz a dedikációs részben, az egyetemi fokozatot elért hallgató köszönetet mond pártfogójának nagylelkűségéért, amellyel szellemileg őt figyelemmel kísérte (ezt jelenti a „sub auspiciis” kifejezés) vagy anyagilag támogatta. Összességében ezek a köszönetek és köszöntések, a pártfogoltak legegényőbb hangvételű szellemi alkotásai. Emiatt meg lehetőszen értehetetlenek ezek a nyilatkozások, még ha nem is többek néhány oldalnál, egyetlen bibliográfiai munkákban sincsenek benne. Valószínűleg kerülnének elő eddig hiányolt, nem ismert életrajzi adatok is ezekből a dedikációkból. Szem előtt kell még tartani, hogy ha egy tanintézménynek sok mégoly kiváló növendéke is volt, nem biztos, hogy maradt fenn vele kapcsolatosan liber gradualis. Főként azért, mert ezt egyáltalán nem volt köteles senki

készíteni, vagy ha igen, nem biztos, hogy maradt fenn a műből példány. Hiszen rendeletek szabályozták, hogy csak a promóciókon jelenlévő személyek kaphattak belőle, vendégek, tanárok, társak, s ők is csak az avatás napján. Ezért nem meglepő, ha sok kiváló és tanult egyénél ilyen nem találunk.

A filozófiai doktorátus megszerzése

„A legkorábbi egri vonatkozású liber gradualis az, amelyet gróf Barkóczy Ferenc (1710-1765) későbbi egri püspök adatott ki”², akit Erdődy Gábor püspök vett fel az egri egyházmegye papnövendékei közé és a filozófiai tanulmányok elvégzésére Nagyszombatba küldött. „A nagyszombati egyetemen 1729-ben, mikor 28 társával együtt megszerezte a „filozófia mestere” (magisztere) címet.”³ A liber gradualis magában véve sem egyszerű műfaj, ezt azonban Barkóczy és társai megtetézik azzal, hogy egy nagyobb szabású művet felosztanak egymás között, de külön-külön protokoll füzetten jelenítenek meg. Ez az ajándékkönyv a barokk kor egyik bestsellerének számított és a híres polihisztnak, Athanasius Kirchnernek (1602-1680) terjedelmes természettudományi műve volt dialógus formájában megírva. A szerző már mű címében „Iter extaticumot” ígér az olvasónak, amely a természet egy-egy tudományágba „elragadtatott, rendkívüli utazást” helyez kilátásba. Barkóczynál ez a tudomány, a geológia illetve a bejárt tudomány a „mundus subterreneus”, a föld alatti világ, amelyet az olvasó megismerhet. A társaié a csillagászat, hidrológia, biológia. Abban a világban ez a mű, amely először 1656-ban jelent meg, nem számított elavult műnek. A kiadvány címe egyetlen hatalmas barokk körmondat: „A Jézus Társaságából való Kircher Atanáz tisztelendő atya Rendkívüli utazása (II. része) a földalatti világba, harmadik párbeszédként Cosmiele és Theodicatus közbeszólásaival, tisztelettel felajánlva az igen kiváló és tisztelendő Szalai Barckóczy Ferenc gróf tiszteletére, aki a Magyarországi Általános Papnevelő intézet tagja, amikor is a Minden Jóval Teljes, Érseki, Jézustársasági, Nagyszombati Egyetemen a szabadművészetek és a filozófia legmagasabb fokozatával felékesítették; Tolvay Imre a Jézustársasághoz tartozó tisztelendő atya, a szabadművészetek és a filozófia doktora s ugyancsak kiérdemesült professzora, és bölcséleti fakultás legidősebb tagja által, az üdvösség 1729 évében, augusztus hó 25-én.”

² Forrás: Surányi Imre: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár könyvritkaságai. Válogatás a 11-19. századokban megjelent kéziratos és nyomtatott művek között. Eger, Líceum Kiadó, 2009

³ Forrás: Surányi Imre: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár könyvritkaságai. Válogatás a 11-19. századokban megjelent kéziratos és nyomtatott művek között. Eger, Líceum Kiadó, 2009

D. O. M. A.
SUB AMPLISSIMO,

ADMODUM REVERENDO,

ET

CLARISSIMO PATRE

GEORGIO RAICSANI,

è Societate JESU, AA. LL.

Philosophiæ, & SS. Theologiæ

Doctore, Almæ, & Archi-Episcopa-

lis Universitatis Soc. JESU Tyrnaviensis

CANCELLARIO.

Anno Christi M.DCC.XXIX. Men-

se Augusto Die 25. Horâ octavâ matutinâ,

Illustriissimi, Perillustres, Reverendi,

Nobis, Eximii ac tam Eruditione, quàm virtute

conspicui AA. LL. & Philosophiæ

BACCALAURÉI,

In Aula Academica Societatis JESU,

ad Supremam Philosophiæ Lauream conse-

quendam, per eundem licentiâ donati,

DEINDE PROMOTORE

R. P. EMERICO TOLVAY,

è Soc. JESU, AA. LL. & Philosophiæ

Doct. ac Profess. Emerito, ejusdémque Facul-

tatis p. t. Seniore, Supremâ Magisterij, &

Doctóratu Philosophici Laureâ

ornati sunt.

Meghívó a promócióra

205

I.kép Meghívó a promócióra

A protokoll füzet fele részben hivatalos adatokat közöl, amely a hasonló típusú szövegeknél meghívóvá bővül. Ebben konkrétan áll, hogy Rajcsányi György az egyetem kancellárja a szabad művészetek és a baccalaureátusi fokozat birtokosainak megadja a „licentia”-t arra, hogy elnyerhessék a legfelsőbb, a laurea fokozatot, s így eljussanak a „legfelsőbb bölcséleti nagsutrátushoz”.

Barkóczy püspök liber gradualisa, filozófiai doktorátusa alkalmából

R. P.
ATHANASIJ
KIRCHERI
è SOCIETATE JESU
ITER EXTATICUM II.
In Mundum Subterraneum.
DIALOGUS III.
Interlocutoribus Cosmiele & Theodidaſto
HONORI
Illuſtriſſimi ac Rev. Domini
COMITIS
FRANCISCI BARKOCZI
DE SZALA,
è Colleg. Gen. Cleri Regni Hung.
Dum
In Alma Archi-Epiſcopali Soc.
JESU Univerſitate Tyrnavienſi
Supremâ AA. LL. & Philoſ. laureâ
Inſigniretur
PROMOTORE
R.P. EMERICO TOLVAY
è Societate JESU AA. LL. & Phi-
loſophiæ Doctore ejusdémque Pro-
feſſore Emerito, ac p. t. Facult. Philoſ.
Scioſore
OBLATUM
Annô Salutis M.DCC.XXIX. Menſe Aug. Die 25.
Tyrnaviæ, Typis Acad. per Fridericum Coll.

Címlap 1.

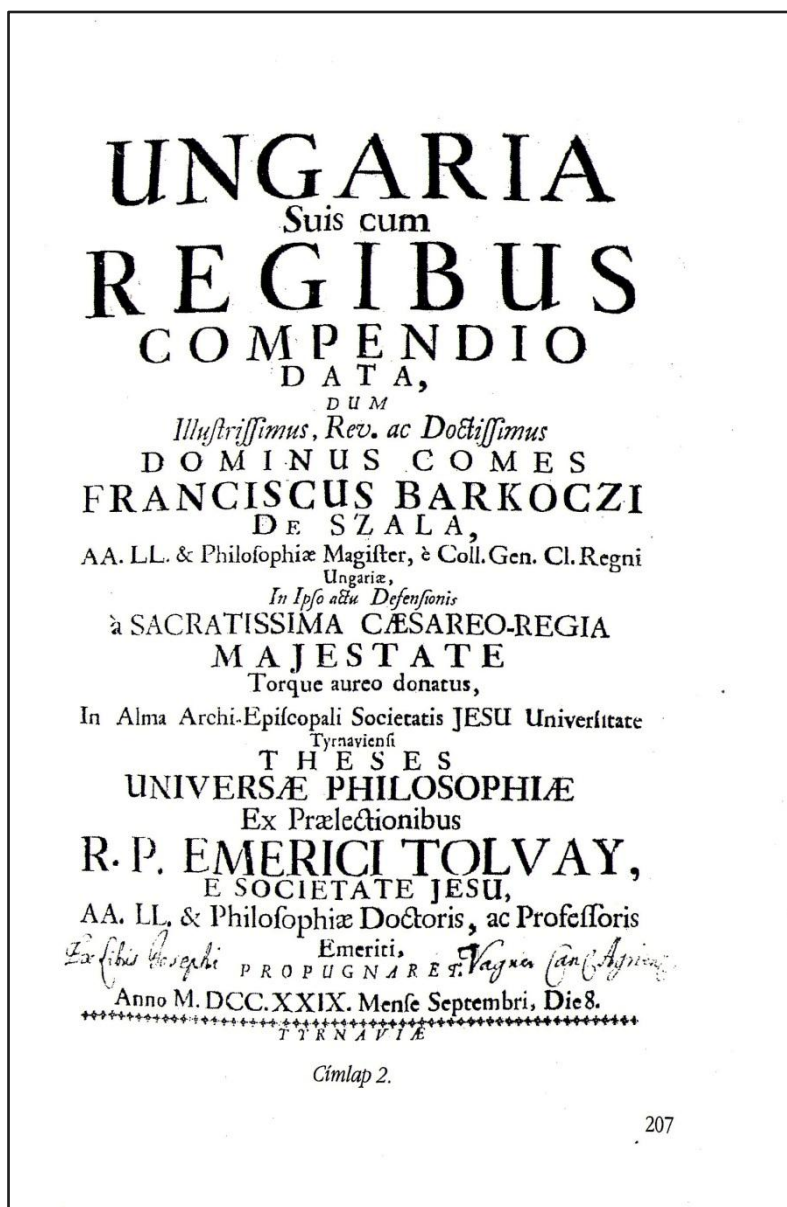
204

2.kép címlap 1.

A másik három tanulótárs a szokásos módon disputált, de Barkóczy külön engedélyt kapott arra, hogy a kérdező tanár nélkül, szabad előadásban adhassa elő vizsgatételét.

A protokoll füzetnek pedig van egy „catalogus” nevű része, amely a fokozatokra pályázó tanulók neveit tartalmazza. A jezsuiták még itt is a pedagógusok voltak: valamiféle szempontok alapján osztályozták a tanulókat, ezért sem a vezetéknev szerinti, sem a keresztnév szerinti mechanikus osztályozás nem volt nekik elegendő. Jelen esetben az a szembetűnő, hogy Barkóczy csak a második helyen szerepel a sorban. Az eldöntendő probléma pedig, amelyet a protokoll füzet utolsó oldalán találhatunk: „An plus in Republica utilitatis habeant poenae sceleribus inflictæ, vel præmia virtutibus decreta?” Vajon inkább a

szolgál-e javára a közösségnek hogy büntetést ró ki a gazdaságokért, vagy az, ha jutalmazza az erényeket? A fiatal Barkóczy filozófiai promóciója ezzel nem ért véget. Rendkívüli esetekben megtörtént, hogy főúri származású graduatusok uralkodóik figyelmét felhívták tanulmányi eredményeikre. Az ilyet természetesen meg kellett kérni a kabinetiroda útján, amely azután lebonyolította az adminisztrációt. Barkóczynál ez a beadvány sikerrel járt. Eszterházy Károlynál is, de erről majd később ejtek szót.

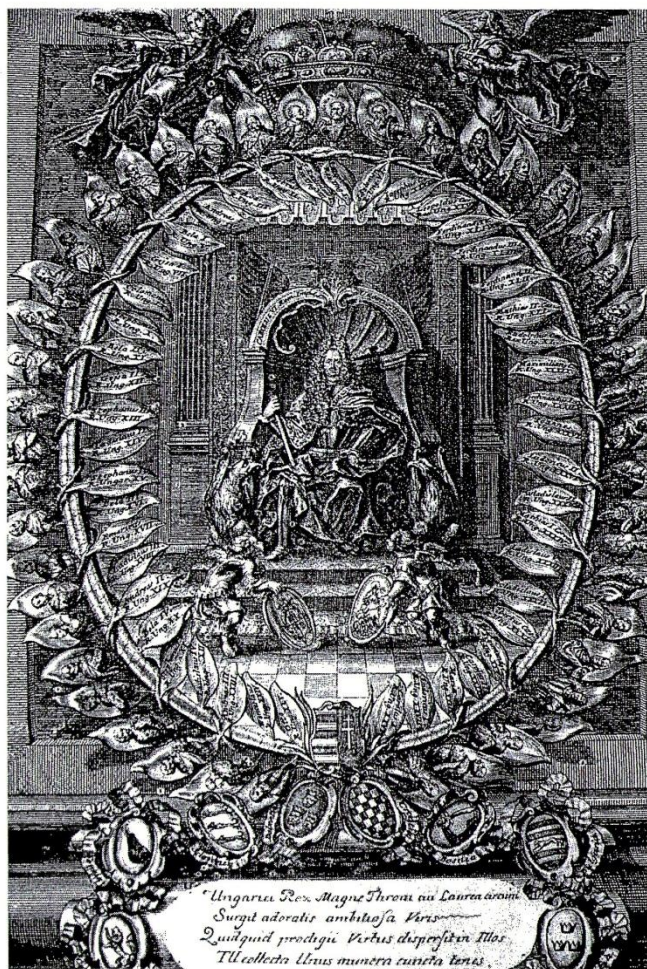
3.kép címlap 2.

Ennek köszönhetően ugyanarról a promociós eljárásról készült egy újabb liber gradualis is, egy valóban tiszteleti kiadvány. A hivatalos adatok ugyanazok maradtak, de Kircher kisalakú könyve helyett készült egy más szerőtől való, album alakú liber gradualis, s itt nem kisebb

személyiség vállalt „védnökséget”, mint III. Károly, az akkori magyar király, aki a világtörténelemben VI. Károly német-római császárként ismeretes.

A díszes kiállítású könyvben a címlappal átellenes oldalon egy úgynevezett embléma található. A kép közepén, a trónusán ülő király és császár látható, körülötte egy ellipszis formájú levélkoszorú, ahol minden levélen az addig élt magyar királyok valamelyikének kisalakú arcképe és uralkodói évszáma látható. III. Károly a43. közöttük. A kép egyben illusztrációja az ajándékkönyvek, a magyar királyokról szól. A címlapon ez olvasható: „Magyarország és királyai röviden leírva, amikor az igen kiváló, tisztelendő és igen tanult Szalai Barkóczy Ferenc gróf úrnak a szabadművészetek és a filozófia magiszterének, a Collegium Generale tagjának, magának a tételvédésnek az alkalmával a Legszentebb Császári és Királyi Fenségtől arany nyaklánc adatott amikor a Minden Jóval Teljes, Érseki, Jézus Társasági, Nagyszombati egyetemen Jézustársaságból való Tolvay Imre szabadművészetek és filozófiai doktorának, kiérdemesült professzorának előadásaiból való vizsgatételeket megvédte. 1729. szeptember 8. napján.”

Könyvészeti szempontból figyelmet érdemel, hogy a könyv szerzőjének a neve nem szerepel a címlapon. A műben úgynevezett imprimaturból azonban megtudjuk, hogy a szerző a híres jezsuita történetíró, Thuróczy László. Az embléma és a címoldal után található a protokoll füzetnek egy személyes hangvételű része. A fiatal Barkóczy gróf megköszöni az uralkodói kegyet. Az udvari protokoll értelmében az uralkodónak először császári mivoltát kellett emlegetni, utána azt, hogy magyar király is. Bár ilyen köszönetnyilvánításnak is meg voltak a stilisztikai követelményei: az uralkodó fenséges nagyságának hódolatteljes kifejezése, leereszkedő jóindulatának emlegetése, a fenséghez forduló személy saját méltatlanságának elismerése ezek mögött a formások mögött mégis valamiféle egyéni megnyilvánulás nyomozható ki, ezért indokolatlan az a semmibevevés, amellyel a történettudomány vagy akár pszichológia is, kezeli ezeket. A belső használatra készült kisalakú mű nem tartalmazta a vizsgatételeket, viszont ebben a díszkönyvben megtalálhatók. Talán nem belemagyarázás, ha azt állítjuk, hogy ez az alattvalói gesztus valamiféle, kissé komor demonstrációja annak, hogy a graduatus, aki mindezt, mint tudásanyagot birtokolja, szintén „valaki”. Viszont a „catalógus” és a „problémák” hiányoznak. Így nyerte el Barkóczy Ferenc a filozófiai magiszteri fokozatot. Az egyre magasabb egyházi tisztséget betöltő Barkóczy Ferenc a továbbiakban is kapcsolatban maradt a liber gradualisokkal, igaz, nem, mint alany, hanem mint mecénása sok tehetséges fiatalnak. Most már ő z „ajánlások” címzettje védnöki, vagy szponzori minőségben. Ennek egyik példája: egy bizonyos Florianus Bertholdi nevű pálos szerzetes a vizsgázó teológiából, egy rendtársa előtt, Nagyszombat városában.

Ungariae Rex. Magnae Throni ad Lauream
Surgit adoratis ambrosia. Virgo
Quidquid proclat. Veritas despectum illor
Tunc collecta illius munera tunc ita tenet.
A díszkiadás emblémája

206

4.kép a díszkiadás emblémája

Az ajándékkönyv is pálos témájú: a nagy példaképnek, a thébai Remete Szent Pálnak élete. Külön érdekessége a védnökéhez írt terjedelmes írása, amely a nagy mecénás életének sok eseményét említi fel. S Barkóczy kedvenc „Four Contrasti” nevű felsőtárkányi nyaralójáról talán senki nem írt olyan hízelgő dolgokat, mint ő. A vizsgakönyv teljesen az előírásoknak megfelelően készült. Az „assertiones” részt szigorúan tomista alapon védi meg. Mindez 1761-ben történt, éppen egy nappal azután, hogy Barkóczy Ferenc megkapta esztergomi érsekké való kinevezését.

Ugyancsak a nagyszombati egyetemen készült fel hivatására Eszterházy Károly (1725-1799), Eger egyháztörténetének egyik legnagyobb egyénisége, aki Barkóczy Ferenc utódjaként 1762. június 28-án foglalta el püspöki székét. A személyével kapcsolatos liber

gradualisok sem kevésbé érdekesek, mint elődjéé voltak. Eszterházy Károly tanulmányait Pozsonyban kezdte, majd az esztergomi egyházmegye kispapjaként 16 éves korában került Nagyszombatba. Még nem is jutott el a bölcsészeti karra való felvételéig, még csupán a gimnázium utolsó előtti osztályába, az úgynevezett poetikai osztályba járt, amikor már kapcsolatba jutott egy liber gradualissal, igaz, hogy nem főszereplőként, hanem támogatóként. Ez annak köszönhető, hogy 1739-ben baccalaureusokat avattak filozófiai magiszterekké az egyetemen. Ez alkalommal szerepelt ajándékkönyvként egy „Mater dolorosa” című vallásos irodalmi mű, amelyben hét elégia található a Boldogságos Szűzhez. A címlapon a szerző neve nem szerepel, de az igen, hogy a kötet megjelenítéséhez szükséges költségeket az „illustrissimus... nobilis Poesis Tyrnaviensis” azaz Eszterházy évfolyama viselte. Ez éppen nem volt szabálytalan, mert az általunk is emlegetett Vogelmayr-féle rendelkezés megengedi, hogy ha nincs önálló támogatója egy jelöltnek, akkor az ő évfolyama alatt közvetlenül álló osztály viselheti a költségeket, mint testületi szponzor, annak a reményében, hogy ha ők kerülnek avatásra, ők lesznek a kezdeményezettek. Jelen esetben a rendelkezésre álló kronológiai adatokat összevetve tisztázatlan kérdéshez jutunk. Az kétségbevonhatatlan, hogy a szóban forgó avatás 1739-ben történt. Eszterházy anyagi hozzájárulását az érintettek mennyire értékelték, azt bizonyítja a kötet végén található adakozók névsora, ahol Eszterházy áll az élen.

Eszterházy Károly egyetemi pályafutása a továbbiakban sem szűkölködött rendkívüliségekben. Kevés olyan hallgatója volt a nagyszombati egyetemnek, akinek már az alacsonyabb egyetemi fokozatnál, a baccalaureátusnál is jelent meg liber gradualisa, majd természetesen a magiszteri fokozat elnyerése alkalmából is. Növeli a rendkívüliséget az, hogy mindkét esetben őt nevezik meg védnöküknek évfolyamtársai: szigorlatozó és védnök is egyszerre. A baccalaureatusi szigorlat 1743-ban, a „laurea” (magiszteri) szigorlat 1744-ben történt. Mindkét promóciónál az áll a címlapon, hogy az évfolyam növendékei, Eszterházy tanuló társai neki ajánlják a fenti műveket („nea-baccalaureis condiscipulis dicata” illetve a „neo-doctoribus philosophis dicata”) s éppen olyan felépítésű köszönetnyilvánítást írnak számára, mintha évfolyamtársuk valamilyen felettük álló hatalmasság lett volna. Mindent összevetve: elképzelhetetlen az, hogy az ország egyik leggazdagabb főura elfogadott volna társaitól bármiféle anyagi „felajánlást”, ha már egyszer, 14 éves korában megtudta, hogy mit jelent az anyagi probléma egy tanulónál. Aligha tévedünk, ha azt mondjuk, hogy itt az összes könyvkiadási költséget ő maga állta, társaiért és a helyett is.

A C T A
SANCTORUM
UNGARIÆ,
EX JOANNIS BOLLANDI,
S. J. Theologi, ejusque Continuatorum
Operibus excerpta, & Prolegomenis,
ac notis illustrata.
HONORIBUS
ILLUSTRISSIMI, ac REVERENDI
DOMINI, DOMINI
COMITIS
CAROLI
ESZTERHAZY
De Galantha perpetui in Frakno,
& Collegio Gener. Cleri Reg. Ung.
D U M
In Alma, ac Celeberrima Archi-Episcopali
Soc. Jesu-Universitate Tyrnaviensi,
P R O M O T O R E
R. P. JOANNE BART. PRILESZKY,
S. J. A. A. LL. & Philos. Doctore, ejusdemque
in Physicis Professore Ordinario.
Prima A. LL. & Philosophiæ Laureâ ornaretur
A NEO-BACCALAUREIS Condiscipulis dicata.
Ann. MDCCXLIII. Mens. Majo Die XXVIII.
TYRNAVIE, Typis Academicis Soc. Jesu.

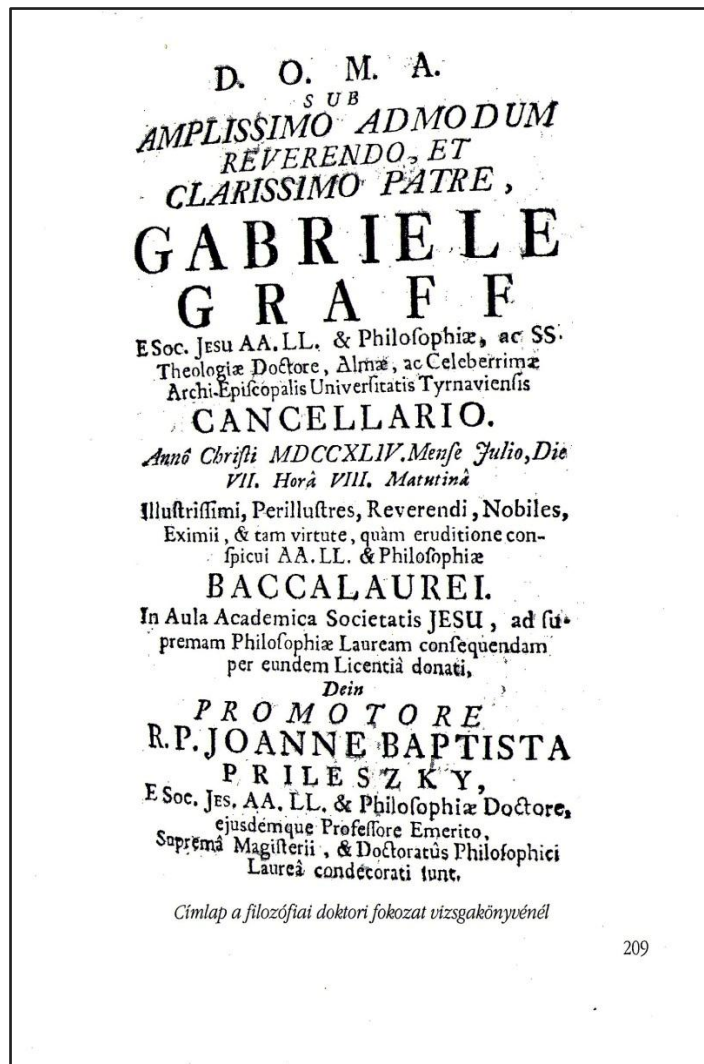
Címlap a filozófiai baccalaureatusi promóciónál

208

5.kép címlap a filozófiai baccalaureatusi promóciónál

Eszterházy bizonyára tudatosan választotta ugyanazon mű első, illetve második kötetét a szigorlataira. Így kaptak társai a két vizsga révén egy művet ajándékol. A címlapról megtudjuk, hogy a magyar szentekről van szó, akiket a kötet alkotója egyházi évi ünnepük sorrendjében mutat be. Amikor a címoldalon ezt a nevet olvassuk, hogy Joannes Bollandus, az ő nevéhez fűződik a katolikus egyház hagiográfiájának máig legterjedelmesebb sorozata, s ebben a máig sem befejezett hatalmas sorozatban a legteljesebb gyűjteményét találjuk mindannak, ami az egyház szentjeiről előkerült. Ebből készült az a két is kötet, bár összeállítójának neve nem szerepel a művön, egyéb forrásokból megtudjuk, hogy ő az a Prileszky János, a kiérdemesült nagyszombati professzor, aki kiválogatta a magyar szentekre vonatkozó anyagot, s hogy mindkét alkalommal ő volt a „promotor”, az egyetem által kijelölt hivatalos személy, aki a vizsgán és ünnepségen is képviselte az intézményt. Mindkét alkalommal megtalálható a szigorlatozók, illetve a szigorlatozottak névsora. Megfigyelhetjük,

hogy az első fokozatnál jóval nagyobb a tanulói létszám (45 személy), a második megmérettetésre már csak huszonötön mertek vállalkozni. Az egyik könyv ünnepségre való meghívót is tartalmaz, amelyen a hivatalos állami vizsgabiztosnak, a már említett „licentia” megadójának a neve is megtalálható, valamint az ünnepség helye, ideje stb.

6.kép címlap a filozófiai doktori fokozat vizsgakönyvének

A bemutatott két, mély benyomást liber gradualis mellett a filozófiai magiszteri fokozatot elért Eszterházy Károlynál Barkóczyhoz hasonlóan megjelenik egy harmadik „számfeletti” kiadás is. Hogy tudott-e Eszterházy Barkóczy „dísz-liber-gradualisaról” nem ismeretes. A megjelentetés célja: most is egy igen magas rangú személy jóindulatának és figyelmének graduatus személyére irányítása. Az eljáráshoz ismét szükséges egyetemi engedély, a kabinetirodai közreműködés, és egy luxuskivitelű, nagyalakú mű előállítása. A hivatalos adatok a dolog természete szerint azonosak a laurea szigorlat alkalmával kiadott vizsgakönyv adataival. A különbségek számbavétele ellenben igen tanulságos: más az

ajándékkönyv, más a dedikáció, sőt: az egyetemi keretben közzétett kiadásban éppen a tudományt kifejező vizsgatételek nem találhatók. Mivel már nem III. Károly a magyar király, hanem leánya, Mária Terézia, az ajándékkönyv kiválasztását ez is befolyásolja.

A könyvet sem Nagyszombaton nyomták, hanem a Kaliwoda kiadónál Bécsben. A könyv címe: „Szíria királyainak, azok viselt dolgainak összefoglalószerű évkönyvei, régi pénzerméken illusztrálva, a Nagy Sándor halála és Pompeiusnak Szíriába érkezése közötti időszakból, bőséges magyarázatokkal.”

A díszes kiadású könyv, amelyben most Mária Terézia és néhány érme képe látható, kiállítását tekintve emlékeztet a Barkóczy könyvre még abban is, hogy ő is kapott a királynőtől annak elismerése jeléül egy nem mindennapi ajándékot, mint ezt Barkóczynál is láttuk. A címlapon a hivatalos adatok közlése után ez olvasható: „et munificentia regina cruce gemmata donaretur” „a királynő nagylelkűségéből drágakövekkel kirakott kereszt adassék”.

Ez nyilván meg is történt, mert Eszterházy meg is köszöni a királynői védnöknek. Nem tudni, hogy a fenti művet ki szemelte ki erre a célra, de szellemes eszmefuttatásra adott alkalmat fiatal nemesember számára. Ez korántsem egyszerű numizmatikai mű, akkor sem, ha bőséges illusztrációs anyaggal van ellátva, hanem sokkal több annál. Eszterházy elmondja, hogy ezeknek az itt látható érméknek feliratait olvasva a királynőről mindig eszébe jutott valami. Ezzel dokumentálta görög nyelvi ismereteit is, de ott állt a latin kifejezés is, mert azt már királynőnek is kellett ismernie.

ANNALES
COMPENDIARI
REGUM, & RERUM
Napoli **SYRIÆ,** *Amis*
 NUMIS VETERIBUS ILLUSTRATI,
 DEDUCTI AB OBITU
 ALEXANDRI MAGNI,
 AD CN. POMPEII IN SYRIAM ADVENTUM,
 CUM AMPLIS PROLEGOMENIS.
 INSCRIPTI HONORIBUS.
 SERENISSIMÆ, ac POTENTISSIMÆ
Maria **DOMINÆ, DOMINÆ** *Fried*
MARIÆ
THERESIÆ,
 HUNGARIÆ, BOHEMIÆQUE
 REGINÆ,
 ARCHI-DUCIS AUSTRIÆ, &c. &c.
 DUM SUB EJUSDEM AUGUSTIS AUSPICIS
 IN ALMA, ac CELEBERRIMA
 ARCHI-EPISCOPALI UNIVERSITATE TYRNAVIENSI,
 EX PRÆLECTIONIBUS
 R.P. JOANNIS BAPTISTÆ PRILESZKY, f.Soc. Jesu,
 AA. LL. & Phil. DOCTORIS, ejusdemque PROFESSORIS Emeriti,
 UNIVERSAM PHILOSOPHIAM PUBLICE PROFUGNARET,
 ET MUNIFICENTIA REGIA
 CRUCE GEMMATA DONARETUR
 REVERENDUS, & ILLUSTRISSIMUS DOMINUS COMES
 CAROLUS ESZTERHAZY DE GALANTHA,
 PERPETUUS IN PRÆKNO,
 E Collegio Generali Cleri Regni Hungaricæ AA. LL. & Philosophie Magister,
 VIENNE AUSTRIÆ, EX TYPOGRAPHIA KALIWODIANA.
 ANNO M. DCC. XLIV.

A díszalbum címlapja

210

7.kép a díszalbum címlapja

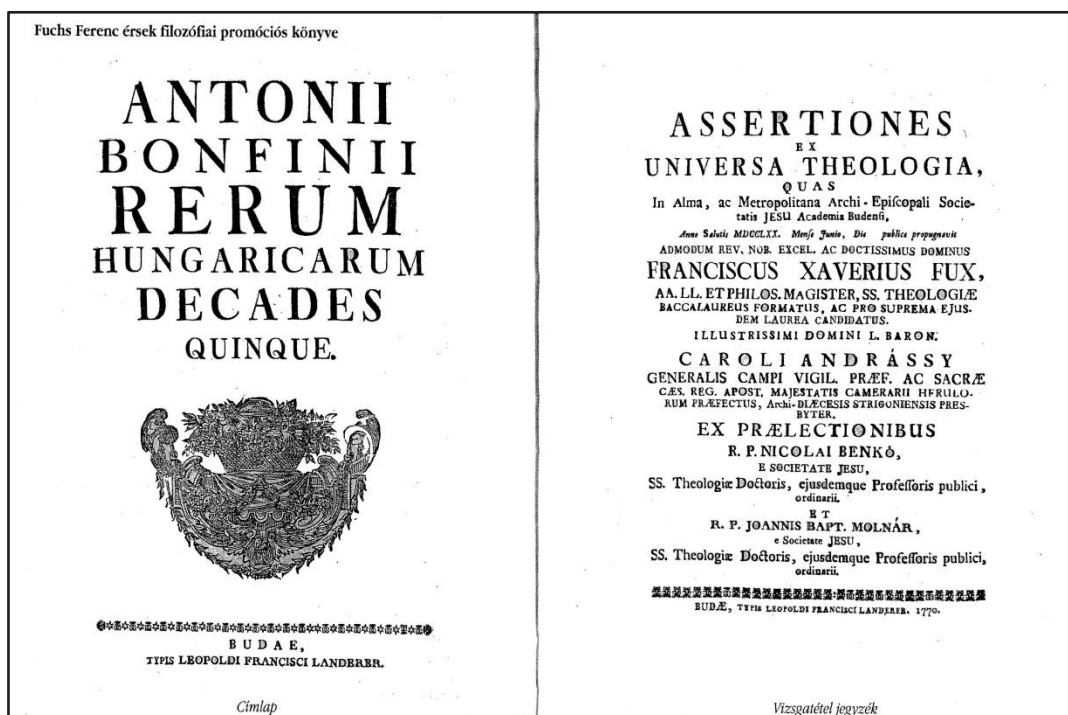

8.kép a díszalbum emblémája

A könyvtári feldolgozás során most Prileszky professzort tették meg a mű szerzőjének a már bemutatott hamis bibliográfiai leírási szabálynak megfelelően, amely szerint anonim műveknél automatikusan a „promotor” tekintendő szerzőnek. Ha a mű legelső bibliográfiai leírója autopszia alapján dolgozta fel a művet, jelen esetben is megtalálta volna a valódi szerző nevét magában a kötetben. A már említett „imprimatur”-ból tudtuk meg, hogy ő Fröhlich Erasmus.

Ismeretes, hogy Eszterházy Károly volt az utolsó egri püspök, mivel halála után (1799. március 15.) a hatalmas egri egyházmegyéből érsekség lesz, miután az óriási területű püspökségből Róma és az apostoli király új püspökséget alakítottak ki. Az interregnum alatt Eszterházy Károly egykori kanonokja báró Fischer István intézte a most már főegyházmegye ügyeit az új érsekfőpásztor hivatalba lépéséig, aki Franz Xaver Fuchs volt

Fuchs érsek a nagyszombati egyetem jogutódján, a Budára áttelepített, később pedig Pázmány Péterről elnevezett egyetemen szerezte meg teológiai doktorátusát, míg Fischer István Rómában. Fushs érseknek is volt liber gradualisa, s az is követte az eddig bemutatott előírásokat. Mégis problémát okoz. Ugyanis ezen a liber gradualison a neve Fux alakban fordul elő. Fuchs vizsgakönyve jóval egyszerűbb és áttekinthetőbb a régebbieknél. Itt a főműbe van bekötve a protokoll füzet. A főmű, amely ajándékkönyvként szolgál, ismét történeti tárgyú: Antonius Bonfininek, Mátyás király udvari történétírójának híres és sokszor, sokféle kiadásban megjelent műve. Címfordítása: A magyarok dolgainak öt évszázada. A híres olasz humanista művét hosszú ideig a történétírás mintaképének tartották, s egyben a magyar történelem egyik fő forrásának. A protokoll füzet „Assertiones” címszó alatt igen sok vizsgatételt tartalmaz. A köszönetnyilvánítás pedig egy nagyváradi kanonoknak, Antonius Ganoczynak szól.

9.kép Fuchs Ferenc filozófiai promóciós könyve: címlap és vizsgatétel jegyzék

Fischer Istvánt (Nagyszalatnyai, báró, 1751-1822) még Eszterházy püspök vette fel az egri egyházmegye kispapjai közé, s hogy mit jelentett számára Eszterházy személye, ezt a most bemutatásra kerülő dokumentum kiválóan igazolja. Fischer alsóbb fokú tanulmányait Magyarországon végezte, de rendelkezésre álló életrajzi adatok ellenmondásosak. A Veress Endre által kiadott, klasszikus értékű forrásmunka, a matricula azt mondja: „Fuit alumnus seminarii clericorum Agriensis”. A továbbiakban Veress azt állítja, hogy tanulmányait Pesten végezte el. Ennek viszont ellentmondanak azok az adatok, amelyek éppen báró Fischer István

liber gradualisából ismerhetők meg. Eszerint Kalocsán, a Piaristák kollégiumába tanult filozófiát, s Pozsonyban vizsgázott, de ott is piarista professzor előtt. Hogy nem közönséges disputációról van szó, azt igazolja, hogy nem valódi ajándékkönyves liber gradualisként jelent meg, ráadásul védnöke is igen jelentős személy: Albert, szász herceg, Mária Terézia Krisztina nevű leányának férje, a helytartótanács tagja. Ő hozta létre Bécsben a róla elnevezett világhírű képzőművészeti múzeumot, az Albertinumot. Az külön figyelemreméltó, hogy a Petrus de Marca által elkészített, „Az egyházi és világi hatalom összhangjáról” című művet a szerző Franciaországban, Richelieu bíboros megbízásából írta meg. Ilyen előzmények után került Fischer István (Eszterházyhoz hasonlóan) Rómába teológiai tanulmányai végzésére, ahol őt is szintén azonnal a második évre vették fel. A matriculában többek között ez áll róla: „Vere dignus omni praeconio.” Valóban megérdemel minden dicséretet. Teológiai vizsgája a Szent Apollinaris templomban ment végbe, promóciót a Collegiumban nyerte el filozófiából és teológiából.

Nem egyetemi liber gradualisok Egerben

A jezsuita rend által kiadott promóciós rendszer nemsokára saját iskoláikon kívül más felsőfokú tanintézetekben is követőkre talált. A szerzetesházaknak ugyan eddig is voltak belső, filozófiai és teológiai rendi iskolák (studium claustrale), most a jezsuitáktól tanítási és vizsgáztatási módszereket vettek át. Továbbá a világiak részére létesített jezsuita vezetésű tanintézetekben is ezt a vizsgáztatási módszert alkalmazták, pl. a Mária Terézia által, a magyar nemes ifjak részére létrehozott Theresianumban, de Vácnak ugyanilyen nevű és célú intézményében is. A hangsúly itt nem annyira a könyvajándékozási vizsgákon volt, mint inkább a „tézisek”-ről való beszámoltatáson. Ez a vizsgamódszer azonban csak a rend feloszlásáig az 1773. évig működött, utána megszűnt. Az egyetemek és más felsőfokú intézmények liber gradualisai között az az elvi, alapvető különbség, hogy az utóbbiakon nem történik fokozat (gradus) szerzés és elismerés. Viszont az úgynevezett képesítés-adás ekkor még nem precízen körülírt jogi tény, ezért nem is jelzik. Eger helyzete még ezen kívül is sajátos: a magyar közoktatásügy történetében sokszor elsíratott tény, hogy Eszterházy Károly püspöknek miért nem sikerült Eger városában egyetemet alapítania. Az indok ismeretes: mivel terve nem egyezett a bécsi, udvari politika céljaival. Mivel a városban ekkor már jezsuita, a liber gradualisoknak egri tanintézményekbe való kerülése természetesnek tűnik. Elsősorban természetesen a papnevelés és -képzés területén.

Az egri liber gradualisoknál több alkalommal előfordul, hogy a protokoll-rész a szokásos módon latin nyelven készült, de az ajándékkönyv magyar nyelvű.

Katalógus

1. Adversus vindicias Hyacinthi Campion...qua Geminae Guilielmi Friderici Damiani...propositiones in verum asseruntur / Josephus Antonius, Transylvanus. - Budae : L. F. Landerer, [1765]. - 23 p. ; 18 cm
2. Medicina Austro-Viennensis versice exposita / Franciscus Adolphus Habersack. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1775. - [18],157 p. ; 16 cm
3. Quaestiones selectae et responsa in Epistolas ... apostolorum in Dominicas annue occurrentes... : Pars. I. Opera et studio cujusdam a Soc[ietate] Jesu sacerdotis. - Cassoviae : Typ. Academicis Soc. Jesu, 1748. - 22, 207 p. ; 17 cm
4. Dissertatio physica de luce nunc primum edita ... ex praelectionibus Ignatii Kopcsek ... publice propugnandas suscepit ... Michael Stantzel. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, [1756]. - 6, 40 lev. ; 21 cm
5. Positiones ex universa theologia. quas...Caroli Episcopi Agriensis e comitibus Eszterházy de Galantha...dicato auditoribus obliti ex praelectionibus...Antonii Gerstocker, Joannis Schmelczer, Alexandri Berényi, Josephi Major...in Schola Episcopali Agriensi propugnandas susciperet...anno 1765 Andreas Zazio. - [Agriae] : [Typ. Episcopalis], [1765]. - 16 p. ; 34 cm
6. Positiones [theologicae] [quas] ex praelectionibus...Antonii Gerstocker, Joannis Schmelczer, Alexandri Berényi, Josephi Major, in Schola Episcopali Agriensi...propugnandas suscepit Agriae, anno 1764...Georgius Baranyaj. - [Agriae] : [Typ. Academicis], 1764. - 18 p. ; 21 cm
7. Positiones [ex universa theologia] in schola Episcopali Agriensi...ex praelectionibus Antonii Gerstocker, Joannis Schmelczer, Alexandri Berényi, Josephi Major, [quas] propugnandas susciperet Thomas Korbics. - Agriae : C. J. Bauer, 1765. - 30 sztl. p. ; 21 cm
8. Üdvözség mannája, Az az: Az Ur Jésus tulajdon szent testének és vérének sacramentoma ... nem-is ... üres figurát állító újjítás: hanem Kristusnak igaz hive ... örök életre tápláltatik / Gusztini János. - Eger : Bauer, 1759. - 15 lev., 853, 2 p. : ill. ; 34 cm

9. Cathecheses doctrinae Christianae, seu compendiosa Christiani hominis in rebus fidei, morum et controversiarum institutio... / Illyés Stephanus. - Agriae : C. J. Bauer, 1759. - [22], 549, [19] p. ; 20 cm
10. Adversus vituperatores vitae monasticae libri III. / Joannes Chrysostomos. - Recusi Agriae : C. J. Bauer, 1760. - 6 lev., 200 p. ; 21 cm
11. Institutionum theologicarum ... ad usum ... Seminarii Cleri diocesis Veszprimiensis ... : Tomi I. Pars 3. De virtutibus theologicis / Stanislaus Kôszeghi. - Agriae : C. J. Bauer, 1762. - 16, 250 p. ; 17 cm
12. Josephi hungari Gemmeopolitani ad...Honorati Tournelii Tractatum de gratia Christi in binas dissertationes contractum supplementum...concinnatum / Kováts József. - Agriae : C. J. Bauer, 1761. - 38,466,3 p. ; 17 cm
13. Imago orbis ab orbe condito per saecula repartita ... sive chronologia sacra, et propnana ab origine mundi ad nostra ... tempora... : 1-2. Pars. - Agriae : C. J. Bauer, 1764. - 1 db. ; 16 cm. - Liber gradualis: 1764. 1. Pars., Imago orbis ab orbe condito per saecula repartita.... - 368, 4 p. 2. Pars., Imago obris ab orbe condito per saecula repartita - 148, p.
14. Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Schola Episcopalis / Praes.: Antonius Gerstocker, Joannes Schmelzer, Alexander Berényi, Josephus Major ; Grad.: Georgius Baranyaj. - Agriae : Bauer, 1764. - [16] p. ; 20 cm
15. [Positiones ex universa theologia] in actu publico...honoribus...Caroli...episcopi agriensis e comitibus Eszterházy de Galantha...devoto auditoribus oblatis dum positiones autoritate Michaelis Ambrosovszky directoris, ex praelectionibus...Antonii Gerstocker, Josephi Kovács, Ioannis Schmelzer, Josephi Major...in Schola Episcopali Agriensi...propugnandas susciperet Agriae anno...1763...Ladislaus Péchi Seminarii Agriensis...auditor. - Agriae : Typ. C. J. Bauer, 1763. - 18 p. ; 34 cm
16. Liber gradualis: 1763. Agriae, Schola Episcopalis Agriensis. Praeses: Antonius Gerstocker, Jospheus Kovács, Joannes Schmelzer, Josephus Major. Graduat: Ladislaus Péchi. - Agriae : C. J. Bauer, 1763. - 14 p. ; 34 cm
17. Lapis Lydius controversiarum fidei...ad omnes acatholicorum ex Scripturis male intellectis objectiones / Joannes Gonterio. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1779. - 40,351,14 p. ; 18 cm
18. Paraenesis ad sectarios Romae olim edita / Joannis Barclaii. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1774. - 37 lev., 264 p. ; 18 cm

19. Epistolae divi Caecilii Cypriani Carthaginensis episcopi ... / Szent Ciprián. - Agriae : Typ. F. A. Royer, 1758. - 12 lev., 372 p. ; 22 cm
20. Spectabulum historiae universalis compendium / Joannes Sianda. - Agriae : [Typ. Lycaeii], 1760. - 18,230,14 p., ill. ; 17 cm
21. Liber gradualis, 1796. Agriae, Lyceum Episcopale / [Praesides:] Paulus Poczik, Georgius Mészáros, Florian Kovách, Ladislaus Gaál-Homoki. [Graduatus] Emericus Lánczy. - Agriae : Typ. Episcopalibus, 1796. - [74. p.], ill. ; 18 cm
22. Liber gradualis: 1771. Agriae: Episcopalis Schola Agriensis. Praes. Joannes Schmelcz, Josephus Major Andreas Pál, Petrus Mészáros. Graduatus: Michael Burján / praes. Joannes Schmelcz, Josephus Major, Andreas Pál, Petrus Mészáros. Graduatus: Michael Burján. - Cassoviae : Typ. Collegii : Agriae, 1770, 1771. - 44,318 p. ; 20 cm
23. Liber gradualis: Agriae [Eger], Schola Episcopalis Agriensis / Praesides: Joannes Schmelcz, Josephus Major, Andreas Pál, Petrus Mészáros. Graduatus Stephanus Patzai. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1769. - 18 p. ; 30 cm
24. Compendium doctrinae religionis Christianae in usum scholasticae juventutis concinnatum / Joannes Durcsák. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1825
25. Propositiones ex institutionibus theologicis; quas religiosi fratres Remigius Gedrák et Norbertus Básti Ordinis Minorum S.P. Francisci...in Ven[erabile] Conventu Gyöngyösiensi... : institutionum theologicarum..auditores, suo praesidio Bernardini Farkas...publice propugnarunt...1812. - Agriae : Typ. Lycei Archi-Episcopalis, 1812. - 16 sztl. p. ; 20 cm
26. Lapis Lydius controversiarum fidei... / Joannes Gonterio. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1779. - 50 lev., 351 p. ; 18 cm
27. Positiones ex universa theologia quas...ex praelectionibus...Pauli Poczik, Georgii Mészáros, Floriani Kovách, Ladislai Gaál-Homoki...in Lyceo Episcop. Agriensi...propugnavit...Emericus Lánczy. - Agriae : Typ. Episcopalibus, 1796. - 79 p. ; 21 cm
28. Ad reverendissimi ac clarissimi Honorati Tournelii tractatum De gratia Christi in binas dissertationes contractum supplementum...in Seminarii Agriensis...concinnatum / Gemmeopolitanus, Hungarus Josephus [Kováts József]. - Agriae : Bauer, 1761. - 40,466,4 p. ; 17 cm

29. A' setét hajnali-tsillag-után bujdosó luteristák vezetője, melly utba igazittya a'vittenbergai academiának Pridericus Balduinus által kibotsátott feleleteit a'Kalauzra / Pázmány Péter. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1774. - 20, 424, 6 p. ; 21 cm
30. Ad tristissimam in fidei controversiis questionem ubi scriptum est? : Catholicorum, vera non tamen debita; atholicorum obtrusa, sed frivola responsio / [Mathias Pock]. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1779. - 147 p. ; 19 cm
31. Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes. Perlaky Stephanus, Albert Josephus, Nagy Johannes Nep[omuceus], Nagy Carolus ; Grad.: Josephus Frantz, Michael Koos. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1813. - 64] lev. ; 19 cm
32. Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Seminarium Episcopatus Agriensis / Praes.: Skopecz Josephus, Mátsár Stephanus, Bodnár Michael, Tittel Paulus ; Grad.: Horra Josephus, Róka Josephus, Sziráky Josephus, Elszner Josephus. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1807. - 37 lev. ; 19 cm
33. Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes.: Perlaky Srephanus ; Grad.: Perlaky Florianus, Kanyó Gábel, Marczibányi Laurentius, Horváth Petrus, Polyák Petrus. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1820. - [26] lev. ; 19 cm
34. Sacrificium laudis, seu varia pietatis exercitia, in usum piorum fidelium maxime saecularium collecta. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1777. - 11 lev., 322 p. ; 17 cm
35. Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes.: Lengyel Nicolaus, Ferentzy Emericus, Eperjessy Alexander, Kovácsik Josephus ; Grad.: Maizinger Carolus. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1841. - 155 p. ; 18 cm
36. Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes.: Skopecz Josephus, Kovács Mathias, Imre Joannes, Bezegh Andreas ; Grad.: Berzevitzy Franciscus Xaverius. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1816. - [65] lev. ; 19 cm
37. Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes.: Durcsák Joannes, Szemetskey Josephus, Hám Joannes, Fábry Michael ; Grad.: Dinkay Paulus. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1810. - 64 lev. ; 21 cm
38. [Liber gradualis. Eger.] / Praes.: Andreas Péchy ; Grad.: Alexander Pászthelyi. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1777. - 18 p. ; 16 cm

39. Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Lyceum Archi-Episcopale / Praes.: Skopecz Josephus, Kováts Mathias, Imre Joannes, Bezegh Andreas ; Grad.: Cseh Gabriel. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, 1817. - 64 lev. ; 18 cm
40. Imago orbis ab orbe condito per saecula repartita ... sive chronologia sacra, et propnana ab origine mundi ad nostra ... tempora... : 1-2. Pars. - Agriae : C. J. Bauer, 1764. - 16 cm. - Liber gradualis: 1764. 1. Pars., Imago orbis ab orbe condito per saecula repartita.... - 368, 4 p. 2. Pars., Imago obris ab orbe condito per saecula repartita - 148, p.
41. Imperatores Ottomanici a capta Constantinopoli, cum epitome principium Turcarum : 1-2. Tom. / Nicolaus Schmitth. - [Ed. altera] Tyrnaviae : Typ. Academicis Soc. Jesu, 1760-1761. - 2 db. ; 34 cm. - Liber gradualis: 1761. 1. Tom., Imperatores Ottomanici. - 1760. - 18 lev., 304 p.. - 2. Tom., Imperatores Ottomanici. - 1761. - 18 lev., 448 p.
42. Conclusiones ex universo jure Hungarico publicae disputationi expositae, quas...in Articulari, Nobilique Collegio Agriensi Foglariano anno 1777...propugnandas suscepit...Alexander Pásztelyi...praeside Andrea Péchy. - Agriae : Typ. Scholae Episcopalis, 1777. - 18 p. ; 16 cm
43. Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Seminarium Agriense / Praes.: Durcsák Joannes, Szemetskey Josephus, Hám Joannes, Fabry Michael ; Grad.: Kováts Matthias. - Agriae : Typ. Lyc. Archi-Episcopalis, [1811]. - [65] lev. ; 20 cm
44. Liber gradualis. [Eger] = Agriae, Seminarium Episcopatus Agriensis / Praes.: Poczik Paulus, Mészáros Georgius, Homoky-Gaal La[dislaus], Dutkay Ignatus ; Grad.: Horváth Josephus. - Agriae : Typ. Lycei Agriensis, 1804. - [62] lev. ; 19 cm
45. [Liber gradualis. Eger.] / Praes.: Josephus Szalay ; Grad.: Borhy Daniel, Bory Georgius, Hudlich Joannes, Kubinyi Rudolphus, Muslay Bartholomaeus. - Agriae : Typ. Lyc., 1835. - 27 p. ; 17 cm

Összegzés

A liber gradualisok ideje elmúlt. De nem nyomtalanul. Ugyanis minden emberi jelenségnél van valamilyen időhöz kötöttség, de olyan is, ami örök. Ez érvényes kifejezési formáinkra is. Tudásra szomjazni, tanulni, a tanultakat rögzíteni, másoknak átadni, a tudást számon kérni, illetve arról számot adni, örök emberi dolog. De a tudás anyaga mindig bővül, átadásának, megszerzésének, számonkérésének a módja korról korra változik. Így a megszerzett tudás feletti öröm kifejezésének is mindig más módja van. Ha szokatlan is kimondani, mégis úgy tűnik, hogy ez testesült meg abban a kis tárgyi, emberi alkotásban, amelyet a 17-18-századi vizsgakönyvek nyújtottak, mert nem csupán egy nyomdaterméről van szó, hanem egy egész sereg kiváló képességű és a tudást őszintén birtokolni akaró egymás felé jóindulattal forduló ember egységéről, s nemkülönben közös örömről. A kis könyvnek összekötő szerepe volt. Tehát nem valami könyvkuriózum, nem egyszerű színfolt a könyvféleségek között. hanem az emberi szellemnek sajátos alkotása. Igaz, korhoz kötötte, barokk módra, de örökölt hagyva ránk egy szintézist kereső emberi magatartást, széthúzás helyett az összetartást, ellenségeskedés helyett az együttműködést. Azt gondolhatnánk, hogy ez már politika, hiszen ezt hallani az Európai Unióval kapcsolatban is. Ez részben igaz is. Európa szellemi, lelki, kulturális uniója már ott található az Eszterházy püspök alapította egyházmegyei könyvgyűjteményben. Ám a korszerűnek feltételezett eszmékben van valami félelmetesen megtévesztő is: felcserélik a kultúrát, amely benső szellemi dolog a civilizációval, amely technika és anyagi jólét. Nem tagadható, hogy mindkettőre szükség van, de igazi mély kultúra nélkül nincs igazi civilizáció sem. „A matematikából kölcsönvett hasonlattal meghatározható a liber gradualisok alaki, önmagukban tekintett értéke. Majd ezután ezek helyi értékét, vagyis hogy mit jelentenek, ezek művek szellemi életterükben: egyetemes, európai és magyarországi kultúrában. Mindezeket nagy püspökeink és pedagógusaink nyomán összekapcsolhatjuk egy tulajdonnévvel, amely így hangzik: Eger.”⁴

⁴ Forrás: Surányi Imre: Eger főpásztorainak, főpapjainak és felsőfokú tanintézményeinek liber gradualisai az egri Főegyházmegyei Könyvtárban. In: Emlékkönyv Dr. Seregély István egri érsek aranymiséje alkalmából / [szerk. Löffler Erzsébet és Seregély György]. Eger, [közread. egri főegyházmegye], 2005.

Források

- <http://hu.wikipedia.org/wiki/Eger>
(a honlap megtekintésének időpontja: 2012.12.20. 14:10)
- <http://www.arcanum.hu/oszk/lpext.dll/Petrik/b005?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>
(a honlap megtekintésének időpontja: 2012.12.20. 14:30)
- <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00018/0003-117.html>
(a honlap megtekintésének időpontja: 2012.12.27. 16:30)
- Gerő László. Az építészeti stílusok. 2. átdolgozott kiadás. Budapest, Gondolat kiadó, 1959.
- Surányi Imre: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár könyvritkaságai. Válogatás a 11-19. századokban megjelent kéziratok és nyomtatott művek között. Eger, Líceum Kiadó, 2009
- Surányi Imre: Eger főpásztorainak, főpapjainak és felsőfokú tanintézményeinek liber gradualisai az egri Főegyházmegyei Könyvtárban. In: Emlékkönyv Dr. Seregély István egri érsek aranymiséje alkalmából / [szerk. Löffler Erzsébet és Seregély György]. Eger, [közread. egri főegyházmegye], 2005.